

BEGRAVEN IN DE KERK

Aanvankelijk werden kerken vooral opgericht op de plaats waar martelaren of heiligen waren begraven. Het meest bekende voorbeeld daarvan is natuurlijk de Heilig Grafkerk of de Verrijzeniskerk in Jeruzalem op de plaats waar Jezus zou zijn gekruisigd en begraven. Om zich te verzekeren van de voorspraak van de heilige wilde men graag zo dicht mogelijk bij diens graf worden begraven. In de meeste kerken lagen uiteraard geen heiligen begraven, maar dan waren het hun relikwieën die het medium vormden voor de gewenste voorspraak. Graven en relikwieën waren in het koor van de kerk aanwezig en daarmee was dit ook de meest gewenste plaats voor de grafrust. De Kerk wist hier met haar tarieven handig op in te spelen.

Alleen begraven

Op het concilie van Paderborn in 785 werd bepaald, dat verbranden van de overledenen een heidens gebruik was en moest worden verboden. Jezus zelf was immers ook, naar Joods gebruik, begraven. Er werd bepaald dat: "Indien iemand naar heidens gebruik het lichaam van een gestorven mens verbrandt en zijn gebeente terugbrengt tot as wordt hij gestraft met zijn hoofd." ¹ En even verder wordt nog gesteld: "Wij bevelen dat de lijken van christelijke Saksen naar de begraafplaatsen van de kerk worden overgebracht, en geenszins naar de heuvels van de heidenen."

Karel de Grote toonde zich een tegenstander van begraven in de kerk en verbood het in 809. De kerkelijke macht zocht wegen, en vond die ook, om het keizerlijke besluit te ontkrachten en zo kon het voorkomen dat een paar jaar later, op 28 januari 814 de keizer zelf in de kerk werd begraven in een Romeinse sarcofaag.

In de Middeleeuwen en in de Nieuwe Tijd bleef het algemeen gebruik om in de kerk te begraven, ongeacht de christelijk-kerkelijke gezindheid. Na de Reformatie had bij de calvinisten een graf in de kerk geen betekenis meer voor het zielenheil van de dode maar de voorkeur voor een graf in de kerk bleef. Voor de beheerders van de kerk bleef het ook een lucratieve bron van inkomsten!

Rond 1700 ontstaat er al het besef dat begraving in stedelijke gebieden risico's voor de volksgezondheid veroorzaakt en dat begraven nabij woningen ongewenst is. We moeten daarbij bedenken dat water voor menselijke consumptie uit relatief ondiepe waterputten werd betrokken. Desalniettemin veranderde er onder het gezag van de Republiek niets in de wetgeving.

In de tweede helft van de 18e eeuw, de tijd van de 'Verlichting', ging de aandacht uit naar maatschappelijke vraagstukken van hygiënische, medische en seksuele aard. Het besef van de gezondheidsrisico's die waren verbonden aan het begraven in kerken en dicht bevolkte gebieden drong nadrukkelijk door. Tijdens de Bataafse Republiek werden dan ook maatregelen genomen om het begraven in kerken en nabij woonkernen tegen te gaan. Er

¹ Hetgeen dus betekent dat hij zal worden onthoofd.

kwam een verbod op het begraven in steden en dorpen. De invoering van de nieuwe wetgeving ging echter moeizaam. In 1806 werd de draad weer opgepakt onder het bewind van Lodewijk Napoleon, maar de feitelijke invoering bleef ondanks alle inspanningen problematisch.

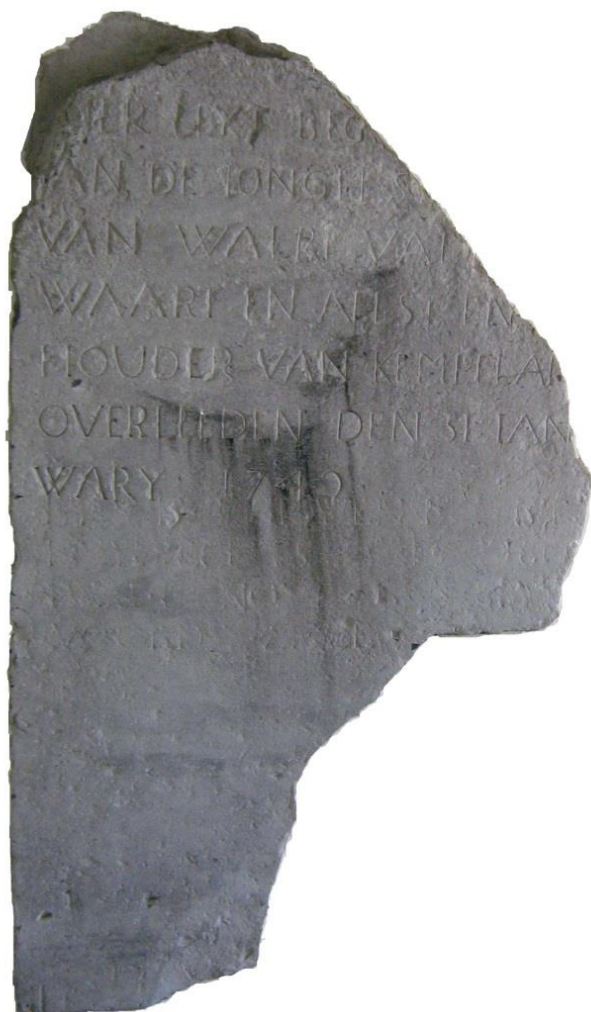
Net als tijdens de Republiek bleef ook onder het Bataafs Bewind de schoolmeester het beheer van het kerkhof houden. Dat blijkt uit de volgende resolutie van het gemeentebestuur van 18 januari 1806:

Is wyders tot voldoening aan de resolutie van het gedeputeerd bestuur van Brabant dato 14e december 11 tot het houden van het doodregister en het afgeeven van permissiebilletten ter begraving der leyken goedgevonden te qualificeeren zo als gequalificeerd word by deezen den schoolmeester dezer plaats welke voor de registratie van ieder aan te gevene leyk ingevolge voors. resolutie zal laten betalen drie stuyvers en voor het af te gevene permissiebillet insgelyks drie stuyvers beide boven de daar toe staande regels, terwyl in geval de overleden wierd gealimenteerd of geavoueed onvermogen te zyn, zo wel de registratie als het permissiebillet pro deo zal worden gedaan en gegeeven en zal hier van by extract aan voornoemde Johannes Snoek en by publicatie aan den volke worden kennis gegeeven ten eynde een ieder zig daar na gedragen.

In Frankrijk had Napoleon bij decreet van 12 juni 1804 in de Code Civil het begraven in de kerken en in de bebouwde kom verboden. Na de inlijving bij Frankrijk in 1810 ging dit decreet daarom ook op grond van de Code Pénal in ons land gelden.

Dit verbod was niet van lange duur want koning Willem-I herstelde de oude begrafenis-rechten met name ten behoeve van de bovenlaag in de maatschappij door bij Soeverein Besluit van 22 december 1813 de Franse wet op te schorten. Zo kon er in 1814 dus gewoon weer in de kerk worden begraven. Door de veranderde maatschappelijke inzichten is daar echter maar weinig gebruik van gemaakt. Wat dat betreft laten de bronnen ons voor de Valkenswaardse situatie in de steek, maar waarschijnlijk is er niemand meer in de kerk begraven. Uiteindelijk werd toch bij Koninklijk Besluit van 22 augustus 1827 de inhoud van het Franse decreet uit 1804 weer tot Nederlandse wetgeving verheven. Per 1 januari 1829 trad het verbod in werking. Elke gemeente met meer dan 1000 inwoners werd verplicht een begraafplaats buiten de bebouwde kom aan te leggen. Op tal van plaatsen werden er daardoor nieuwe, meestal gemeentelijke begraafplaatsen, aangelegd. Van de ongetwijfeld talrijke grafstenen die er in de Nicolaaskerk gelegen moeten hebben is er slechts één, en dan nog slechts gedeeltelijk, bewaard gebleven.

Het is een restant van de grafsteen van Johan de Jongh sr. en werd in 1880 op het kerkhof opgedolven. De Jongh vervulde de functie van secretaris van Waalre en Valkenswaard in de periode 1683 tot 1743 en was tevens van 1704 tot 1736 stadhouder van Kempenland. Daarnaast was hij ook drossaart van de heerlijkheid. In 1707 wordt hij in die laatste functie opgevolgd door zijn zoon Johan de Jongh jr.

De steen was voorzien van het opschrift:

HIER LEYT BEGRAVEN

JAN DE JONGH SECRETARIS

VAN WALRE VALKENS-

WAART EN AELST EN STAD-

HOUDER VAN KEMPENLAND

OVERLEEDEN DEN 31 IANU

WARY 1742

De koster noteerde in zijn register:

“Den 5 februarij 1742 is begraven de h^r. Johan de Jongh, secretaris van Waalre, Valkenswaard, en Aalst en heeft een soon nagelaten”.² In de kolom van de betalingen vermeldt hij niets, maar gezien zijn functie ligt het voor de hand dat Johan de Jongh is begraven in het koor van de kerk.

Toen het gemeentelijk beleid nog was gericht op algehele opheffing van de

oude begraafplaats is de steen in 1979 overgebracht naar de aula van de nieuwe begraafplaats aan de Sil en aldaar in een wand van de hal ingemetseld.

² RHCE, DTB Valkenswaard, inv. 42.17 fol. 57

Wie zijn er in de Nicolaaskerk begraven?

Om iets te weten te komen op de vraag wie er in Valkenswaard in de oude Nicolaaskerk op de Oude Begraafplaats zijn begraven, staan ons een aantal bewaard gebleven dood- en begraafregisters ter beschikking. Die registers zijn:

Koster-Schoolmeester ³		periode
Begraven		
1690-1717	boek 16	10 oktober 1690 – 13 oktober 1717
1717-1760	boek 17	26 oktober 1717 – 10 mei 1760
1756-1779	boek 18	23 januari 1756 – 25 november 1779
1779-1796	boek 19	3 januari 1779 – 28 december 1796
1797-1810	boek 20	4 januari 1797 – 13 december 1810
Begraven ng (nederduits gereformeerd)		
1696-1700	(onleesbaar)	
Begraven rk (rooms katholiek)		
1677-1685	boek 2	15 februari 1677 – 25 augustus 1685
1696-1728	boek 3	18 augustus 1696 – 27 februari 1704 1 oktober 1704 – 14 februari 1726 13 mei 1728 – 19 mei 1728
1729-1790	boek 7	21 februari 1729 – 28 september 1753 3 april 1768 – 18 juli 1782 20 mei 1783 – 10 december 1789 12 april 1790 – 15 oktober 1790
1790-1825	boek 8	12 april 1790 – 24 november 1925
Doodregister van den Lijkbesorger (Valkenswaard, Aalst en Sterksel)		
1806-1810	boek 21	1 januari 1806 – 12 december 1810

Bij nadere bestudering blijken alleen de boeken 17 en 18 relevante informatie te bieden. De boeken 16, 19 en 20 bevatten alleen gegevens m.b.t. de datum, de naam en de nabestaanden, in boek 20 soms aangevuld met informatie over de collaterale successie. Dat laatste geldt ook voor register 21.

De katholieke doodboeken (2, 3, 7 en 8) vermelden alleen de datum van overlijden en de naam van de overledene en helpen ons dus niet bij de beantwoording van onze vraagstelling.

Na de inlijving bij Frankrijk in 1810 werd het verboden in de kerken of andere gebouwen te begraven. Koning Willem I herstelde bij besluit van 24 december 1813 de oude situatie. Hij deed dat in het kader van zijn beleid de oude adel aan zich te binden. De maatschappelijke inzichten waren intussen zodanig veranderd dat er weinig gebruik van werd gemaakt. Bij K.B. van 22 augustus 1827 werd het verbod uiteindelijk toch weer van kracht.

Op basis van de registers 17 en 18 kan voor de periode 1717 – 1779 het volgende worden geconcludeerd.

³ De functie van koster en schoolmeester was in de 18^e eeuw vaak gecombineerd. Op grond van overheidsvoorschriften moest hij van protestantse huize zijn. Het was dan ook gebruikelijk dat het dorpsschooltje op of nabij het kerkhof stond.

In het koor van de kerk begraven

In de kerk begraven

1673 (rk) ⁴

Tielman Tielen
(pastoir van Weerd)

1 april 1721 (rk)
Peeter Luijkas Booms ⁵
Valkenier

“betaelt”

† 26 # 29 juli 1724 (rk)
Geraert van Uden ³
pastoor

“betaelt”

5 juli 1725 (rk)
Hendrik Hertrooij ³
valkenier van de keizer in Wenen

“betaelt”

29 september 1730 (rk)
Maria Katriena Bijnen
(vrouw van Baltazar Joppe)

6-0-0 ⁶

2-0-0 ⁷

8 augustus 1732 (rk)
Huijbert (Laurens) Bijnen ³
valkenier van de hertog van
Lünenburg-Celle

“betaelt”

28 juli 1734 (rk)
Gijsbert Roojers
valkenier

6-0-0

2-0-0

4 juni 1739 (rk)
Johanna Rijkers, weduwe
van Gijsbert Roojers

6-0-0

2-0-0

21 juli 1740 (rk)
Catrien Donkers weduwe
Willem Donkers

4-0-0

1-10-0

5 februari 1742
Johan de Jongh, secretaris van
Waalre, Valkenswaard en Aalst

⁴ Volgens “van Wedert tot Valkenswaard” (pag. 129) zou zijn grafsteen in 1800 nog in de kerk aanwezig geweest zijn. Op de steen stond de inscriptie: “Hier ligt begraven Heer Tielman Tielen, pastoir tot Weerd 40 jaeren. Gestorven int jaer ons Heeren 1673.” Volgens overlevering zou de steen in 1860 verhuisd zijn naar de vloer van de toren van de nieuwe Nicolaaskerk op de Markt. Of hij nog bestaat, en zo jaar waar, is onbekend.

⁵ In het begraafboek van de koster staat niet expliciet dat het om een begraafing in de kerk of het koor van de kerk gaat; ook staat er geen bedrag genoemd i.t.t. de andere begravingen. Het gaat in alle drie de gevallen om vermogende valkeniers en begraafing in het koor is dan ook heel plausibel. Het blijft echter merkwaardig dat de koster dit op deze manier registreerde.

⁶ Dit bedrag moest worden betaald aan de kerk. Voor een begraafing op het kerkhof was 11 stuivers het tarief. Voor kinderen gold half geld.

⁷ De koster had zo zijn eigen inkomsten bij een begraafing in de kerk.

Op den Rösheuvel

		# 25 februari 1743 (rk)	4-0-0
		Jenneke Vermeulen	1-10-0
		(weduwe Mattijs Vermeulen)	
# 24 augustus 1743 (rk)	6-0-0		
Huijbert Bijnen	2-0-0		
		† 21 # 23 april 1745 (rk)	4-0-0
		Hendrik (Frans) Dankers	1-10-0
		meester-valkenier in Keulen	
		† 18 # 19 maart 1747 (rk)	4-0-0
		Johanna Bijnen	1-10-0
		(de vrouw van Pieter Dankers)	
		# 15 maart 1748 (rk)	4-0-0
		Fransis Daams	1-10-0
		(laat zusters na)	
† 28 juni # 1 juli 1752 (rk)	6-0-0		
hr. Pieter Aarts, pastoor	2-0-0		
		# 10 augustus 1753 (rk)	4-0-0
		Maria Bijnen	1-10-0
		(weduwe van Aart Bijnen)	
		# 11 juni 1757 (rk)	4-0-0
		Marija Hertroijs	1-10-0
# 20 november 1758	0-0-0		
hr. Jan de Jongh drossardt alhier			
		# 3 mei 1759	4-0-0
		Peter Dankarts	1-10-0
		koster-schoolmeester	
# 20 december 1759	0-0-0		
hr. Eduward Josselin			
gepensioneert sou luijtenant			
# 4 februari 1760	0-0-0		
Anna Maria Josselin			
(vrouw van Eduward Josselin)			
# 8 maart 1760	0-0-0		
Alida Wilmink			
(kind van Arnoldus Wilmink)			
# 10 april 1760	0-0-0		
Johannes de Sie	1-10-0		
gepensioneerd kapitein			
		# 12 januari 1763 (rk)	4-0-0
		Bartholomeus Goossens	1-10-0
		valkenier / handelaar in valken	
		# augustus 1771	0-0-0
		Michiel Hos, vorster ⁸	

⁸ De vorster was de deurwaarder, gerechtsdienaar van het schepencollege.

Op den Rösheuvel

		# 1 maart 1773 (rk)	4-0-0
		Frederik Goossens	1-10-0
# 7 augustus 1772	-----		
Leonardus van der Hell			
'Commies van Convoe en Licente'			
("in het koert begraven")			
# 11 juni 1774	2-0-0		
Hendrina Lijnen, weduwe van			
schoolmeester Baltazar Box			
("is in het coort begrave")			
		# 12 december 1775	0-0-0
		Susanna, weduwe van	
		wijlen Michiel Hos	
# 25 april 1777	0-0-0		
De Heer Jacobus Coenraatse			
Dagevos secretaris der heerlijkheit			
van Waalre en Valkenswaard			
("is in het kerk koert begraven")			
# 20 februari 1778	2-0-0		
mevr. Johanna Judith de Jongh			
huijsvrouw van de weledele			
gestrenge heer J: G: Swaan			
luijtenant ten dienste deese Landen			
("In het coert begraven")			
# 13 mei 1778	2-0-0		
Willemina Willems huijsvrouw			
van capitijn Poulus le Jeune			
("In het koert begrave")			
		# 10 februari 1779	1-10-0
		De heer Stellie luijtenant	
		ter dienste deser lande	

De begraafboeken van de koster-schoolmeester over de periode 1717-1779 vermelden ook een aantal begrafenis van personen die vrijgesteld waren van betaling. Doorgaans ging dat over gereformeerde overheidsdienaren, want verder waren er vrijwel geen protestanten in Valkenswaard. Helaas heeft hij daarbij niet aangetekend waar de betreffende graven zijn gedolven. Vermoedelijk zullen het begravingen in de kerk en mogelijk zelfs het in koor geweest zijn. Het schip van de kerk ligt het meest voor de hand omdat het koor toch een vrij beperkte capaciteit had door zijn bescheiden afmetingen.

We laten ze hier volgen:

# 1 oktober 1723	Peeter Dankaerts
# 15 oktober 1725	Isaak de Jongh, zoon van de drossaard
# 4 september 1731	Christina Dijkhuijsen, vrouw van Jan Tergan, corporaelsvrouw
# 17 januari 1732	Jan de Keesel, zoon van predikant Antonij de Keesel
# 2 augustus 1741	Maria, de dochter van Jan de Jongh

Op den Rösheuvel

# 5 februari 1742	Johan de Jongh, secretaris
# 13 september 1742	Hendrik Dankers
# 23 december 1747	Antonij Dankaarts, secretaris van Hoogeloon etc.
# 22 juni 1750	Johan Samuel Chatellon, griffier van Kempenland
# 5 oktober 1750	Susanna, dochter Mighiel Hoos, vorster
# 27 april 1752	de vrouw van Jakobus Coenraat Dagevos (de secretaris)????
# 5 februari 1753	een kind van Jacobus Dagevos (de secretaris)
# 14 mei 1756	Johannes van Dijk, schoolmeester
# 20 november 1758	Jan de Jongh, drossaard alhier
# 16 maart 1765	Jacoba Adriana Dagevos (dr. van Jacobus Coenraat)
# 18 april 1766	mej. Van der Hell, de vrouw van hr. Commissaris Van der Hell
# 28 december 1769	Aletta Pinxternakel, weduwe van Anthoni de Kesel, predikant
# 20 februari 1770	de heer Hendrik Schwartz, sou luitenant ten dienste der Vereenigde Nederlanden (betaald 1-10-0 ?)

Of er na 1779 nog is begraven in de kerk is op basis van bovengenoemde bronnen helaas niet vast te stellen.

© W.L.P. Coolen
januari 2012
aangevuld december 2013

